

วิเคราะห์อุปมาอุปไมยที่ปรากฏในธรรมล้านนาเรื่อง “กายยะนคร” Analysis of Allegory in the Lanna Buddhist Text “Kāyanakhon”

พระครูสถิตธรรมภาณินันท์ กลยาณธมโม (จันทร์ บุญยะ)

Phrakhru Sathitthammaphinan Kalyanathammo (Chan Bunya)

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: sathitdhammapinan@gmail.com

Received: 2025-03-22 Revised: 2025-04-28 Accepted: 2025-05-17

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์อุปมาอุปไมยที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานธรรมล้านนาเรื่อง “กายยะนคร” เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างความคิดทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างกาย จิต และกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์กายยะนคร “เมือง” มาเป็นอุปมาแทนร่างกายมนุษย์ โดยมี “จิต” ทำหน้าที่เสมือนผู้ปกครองเมือง และใช้ตัวละครรวมถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ อธิบายกลไกการทำงานของจิต เจตสิกชั้น 5 และหลักไตรลักษณ์ได้อย่างเป็นระบบ ตัวอย่างอุปมาที่สำคัญ ได้แก่ การเปรียบประตู่ทั้ง 9 แห่งกับทวารรับรู้อารมณ์ ปราสาท 5 หลังแทนชั้น มหาดเล็ก 7 คนสื่อถึงกลไกควบคุมเมือง บุโรหิต 3 คนเปรียบเสมือนผู้ให้คำแนะนำ พระมุล 3 พระองค์สื่อถึงการฝึกฝนในทางที่ดี อัครมหาเสนาบดี 20 คนแสดงถึงฝ่ายกุศล ขุนนาง 14 คนแทนอกุศลเจตสิก ขณะที่ทหาร 4 คนสะท้อนภาวะเสื่อมสลายและความตาย และพระภิกษุ 3 รูปทำหน้าที่เตือนพระยาจิตต์ให้ตระหนักถึงไตรลักษณ์ ภาพรวมดังกล่าวสะท้อนโลกทัศน์แบบพุทธเถรวาทที่เน้นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน โดยแนวทางการหลุดพ้นจากวัฏสงสารถูกเสนอผ่านการพัฒนาปัญญาและสมาธิเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ คัมภีร์กายยะนครจึงมิได้เป็นเพียงวรรณกรรมเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังสามารถมองได้ว่าเป็นแบบจำลองเชิงพุทธปรัชญาที่อธิบายโครงสร้างจิตและการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาพุทธศาสนาและการเรียนรู้ทางธรรมในบริบทร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: การวิเคราะห์, อุปมาอุปไมย, ธรรมล้านนา, กายยะนคร

Abstract

This academic article aims to analyze the metaphors presented in the Lanna palm-leaf manuscript, *Kāyayanakorn*, to understand the structure of Buddhist thought, particularly the relationship between the body, mind, and the process of samsara. The study found that in *Kāyayanakorn*, the “city” is used as a metaphor for the human body, with the “mind” functioning as the ruler of the city. Various characters and symbols are used to explain the workings of the mind, mental states, the Five Aggregates, and the principle of the Three Marks of Existence in a systematic way. Key metaphors include the nine gates representing the sensory organs, five palaces symbolizing the aggregates, seven bodyguards reflecting the mind’s mechanisms, three priests as advisors, three kings representing spiritual training, twenty ministers symbolizing wholesome actions, fourteen officials as unwholesome mental states, and four soldiers representing decay and death. Three monks serve as reminders for the mind to recognize the Three Marks of Existence. This framework reflects a Theravāda Buddhist worldview emphasizing impermanence, suffering, and non-self. The path to liberation from samsara is presented through the cultivation of wisdom and concentration. Therefore, *Kāyayanakorn* is not only a religious text but also serves as a Buddhist philosophical model explaining the structure of the mind and human existence in a systematic manner, which can be applied to contemporary Buddhist studies and spiritual learning.

Keywords: Analysis, imagery, Lanna Dhamma, Kāyanakhon

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดเกิดขึ้นในดินแดนชมพูทวีป ในปัจจุบันคือประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นดินแดนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ริมแม่น้ำเนรัญชรา เมืองพุทธคยา เมื่อพระชนมายุได้ 35 พรรษา (ชูศักดิ์ ทิพย์เกษตร, 2540: 10) พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ต่อสัตว์โลก โดยการเผยแผ่พระสัจธรรมที่ทรงตรัสรู้ ซึ่งมีลักษณะเด่นตรงที่พระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวน

มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด พร้อมทั้งแสดงพรหมจรรย์ด้วยอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 4: 40) หลังจากการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งคณะพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ โดยมีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าสมณทูต ส่งไปยังไทย พม่า ศรีลังกา กัมพูชา และลาว เพื่อสร้างทูตสันถวไมตรีและเผยแผ่พระพุทธศาสนา (การ์ตัน) และคณะ, 2568, 9(1) : 132) และในภูมิภาคสุวรรณภูมิ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นหนึ่งในจุดหมายที่พระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายไปด้วย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศาสนาชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทหรือหินยาน ได้รับการสถาปนาและเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีปอย่างมั่นคง โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 5 เมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ในรัชสมัยพระเจ้าวัฏฏคามณิภักย์ และต่อมาได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงบนใบลานเป็นครั้งแรก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2523: 11) ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายไปในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย โดยเฉพาะในรูปแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ (สิริ เปรมจิตต์, 2522: 234–280) ในบริบทของประเทศไทย พบว่ามีการใช้คัมภีร์ใบลานจารึกอักษรขอมและภาษาบาลีซึ่งปรากฏอยู่ตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจากอินเดียเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ศิลาจารึก, 2524: 168) การผสมผสานความเชื่อในกฎแห่งกรรมและอานิสงส์แห่งการทำความดี กับคติพราหมณ์และศาสตร์ลี้ลับส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ทางศาสนา ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ณ วัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2020 ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าติโลกราช ถือเป็น การส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ของล้านนา (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2528: 113–121) พระสงฆ์ล้านนาได้บันทึกหลักธรรมในรูปแบบวรรณกรรม เช่น จักรวาลทิปนีโดยพระสิริมังคลาจารย์ และ ชินกาลมาลีปกรณ์ โดยพระรัตนปัญญาภหุเถระ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของคัมภีร์ใบลานในฐานะแหล่งความรู้ศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนา คัมภีร์ใบลานเรื่อง “กายะนนคร” ฉบับวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ รหัส CM-RU-CM-06-A-007-1 ปรีวรตโดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในโครงการจัดทำคัมภีร์ใบลานและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคัมภีร์ใบลาน ปี ๒๕๕๘ ซึ่งจารึกคัมภีร์ได้เขียนขึ้นในปีจุลศักราช 1266 ตรงกับ พ.ศ. 2447 โดยมีเนื้อหาที่เล่าถึงการบริหารและการปกครองของพระมหากษัตริย์ในเมืองกายะนนคร ซึ่งมีการจัดการผ่านประตู 9

ประตู่ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ของมนุษย์และปราสาท 5 หลังที่ใช้สำหรับการประทับและกิจกรรมต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ การปกครองได้รับการช่วยเหลือจากขุนนางและผู้เชี่ยวชาญหลายคน รวมถึงการตัดสินใจที่สำคัญในการบริหารราชการและการใช้หลักธรรมจากพระพุทธเจ้า เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อให้ผู้นำเมืองสามารถตัดสินใจได้อย่างมีสติและปัญญาในการรักษาความสงบเรียบร้อยและการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้น คัมภีร์ไบลานเรื่องนี้ เป็นคัมภีร์ที่มีอายุเกิน 120 ปี และมีคุณค่าทางเนื้อหาสูง เนื่องจากแฝงหลักธรรมสำคัญจำนวนมากในลักษณะอุปมาอุปไมย อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีผู้ศึกษากายะนกรในเชิงประวัติ/ศาสนา แต่ยังไม่ขาดการวิเคราะห์ อุปมาอุปไมยเชิงโครงสร้างจิต-เจตสิก อาจจะมีผู้ศึกษาในด้านการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ แต่ในบทความวิชาการนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะเติมเต็มในด้านการวิเคราะห์อุปมาอุปไมย นอกจากนี้ ดังนั้นการศึกษาวិเคราะห์ในครั้งนี้ จึงมีความสนใจวิเคราะห์อุปมาอุปไมยที่ปรากฏในธรรมคัมภีร์ไบลานเรื่อง “กายะนกร” โดยใช้วิธีการวิเคราะห์อุปมาอุปไมยที่ปรากฏในธรรมคัมภีร์ไบลานเรื่อง “กายะนกร” ฉบับวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของคัมภีร์ไบลานต่อไป

ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ไบลานอักษรธรรม

คัมภีร์ไบลาน เป็นเอกสารโบราณที่มีการจารอักษรลงบนใบของต้นลาน ซึ่งได้รับความนิยมในการใช้เป็นวัสดุสำหรับบันทึกข้อมูลในสมัยนั้น เนื่องจากใบลานมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น การจารอักษรได้รวดเร็ว น้ำหนักเบา บาง และทนทาน ทำให้สามารถเก็บรักษาไว้ได้นานมากกว่า 100 ปี (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2530: 33) ก่อนที่ใบลานจะได้รับเลือกให้เป็นวัสดุในการบันทึก ข้อมูล พบว่ามีการใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ดินเหนียวในวัฒนธรรมบาบิโลน และเปลือกไม้ในวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะเปลือกโกษะ ซึ่งไม่ได้ใช้น้ำหมึกในการเขียน (ฉลาด บุญลอย, 2506: 32) ในส่วนของวิทยาการการใช้ใบลานในประเทศไทย มีการสันนิษฐานว่า การใช้ใบลานในการบันทึกข้อมูลน่าจะเริ่มเข้ามาพร้อมกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากลังกา โดยเริ่มใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้น (สมภูมิ มีสบาย และคณะ, 2552: 22-23) คัมภีร์ไบลานที่เก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้รับการบันทึกในปัจจุบันมีอายุประมาณ 546 ปี อยู่ที่วัดไหลหิน จังหวัดลำปาง โดยจารอักษรธรรมล้านนา ดังนั้น สรุปได้ว่า คัมภีร์ไบลานเป็นวัสดุที่เหมาะสมสำหรับการบันทึกข้อมูลเนื่องจากคุณสมบัติที่เบา ทนทาน และมีอายุยาวนานกว่า 100 ปี ซึ่งทำให้แตกต่างจากวัสดุอื่น ๆ ที่ใช้ก่อนหน้านี้

ความหมายของคัมภีร์ไบลานอักษรธรรม

คัมภีร์ไบลานล้านนาเป็นเอกสารท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าและมีจำนวนมาก สะท้อนภูมิปัญญาและวิถีชีวิตในอดีต โดยถูกบันทึกขึ้นโดยพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในสมัยก่อน (กนกรัตน์ วิเชียรเขียว, 2556, 38(2): 114) เป็นต้น นอกจากนี้ คัมภีร์ธรรมในล้านนามักหมายถึงคัมภีร์ที่เขียนเป็นภาษาบาลี ซึ่งจะถูกแทรกเข้าไปในเนื้อเรื่องในบางจุด โดยมักจะเชื่อมโยงเรื่องราวกับพุทธประวัติหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ทั้งนี้ การนิยมให้ชื่อบาลีแก่บุคคลหรือสถานที่ในล้านนาก็เป็นสิ่งที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการอ้างอิงถึงเรื่องราวเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ (พระมหาสุหิตย์ อาภากร (อบอูน), 2548: 116) สรุปได้ว่า คัมภีร์ในล้านนาเป็นเอกสารที่สำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการใช้ภาษาบาลีในการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติและเหตุการณ์ทางศาสนา คัมภีร์เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความรู้ แต่ยังสะท้อนความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของผู้คนในยุคหนึ่ง การใช้ภาษาบาลียังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในการให้ชื่อแก่บุคคลหรือสถานที่ เพื่อเสริมความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญทางศาสนา

ความสำคัญของคัมภีร์ไบลาน

หนังสือไบลานเป็นอุปกรณ์เขียนที่สำคัญในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย ซึ่งมีต้นกำเนิดจากการใช้ไบลาน พืชท้องถิ่นที่หาได้ง่ายในประเทศไทย การนำไบลานมาใช้สะท้อนถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และเป็นกระบวนการหัตถกรรมพื้นบ้านที่สอดคล้องกับภูมิอากาศและวิถีชีวิตของชุมชนไทย (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2545 : 3)

วิเคราะห์อุปมาอุปไมยที่ปรากฏในธรรมล้านนาเรื่อง “กายะนคร”

ธรรมไบลานเรื่อง “กายะนคร” เป็นฉบับวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จานขึ้นปี จุศักราช 1266 ตรงกับปี พ.ศ 2447 มีอายุธรรม 122 ปี ในธรรมไบลานได้ใช้การเปรียบเทียบร่างกายกับเมืองกายะนคร เพื่อให้หลักธรรมที่นามธรรมกลายเป็นรูปธรรมและจำง่าย โดยสะท้อนแนวคิดกายคตาสติ ซึ่งเป็นการพิจารณากายตามความเป็นจริง เพื่อคลายกำหนดและบรรลุนิพพาน โดยร่างกายเปรียบเสมือนเมือง จิตเป็นผู้ปกครอง เจตสิกเป็นข้าราชการบริพาร และกิเลสเป็นผู้รุกราน โดยมีรายละเอียดของข้อหลักธรรมดังนี้

1. กายยันนคร

คัมภีร์ไบลานเรื่อง “กายยันนคร” เป็นฉบับวัดน้ำจำ ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ รหัส CMRU-CM-06-A-007-1 ปรีวรต โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในโครงการจัดทำคัมภีร์ไบลานและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคัมภีร์ไบลาน ปี ๒๕๕๘ ซึ่งจารึกคัมภีร์ได้เขียนขึ้นในปัลลศักราช 1266 ตรงกับ พ.ศ. 2447 ถูกใช้เป็นอุปมาแทนร่างกายมนุษย์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของจิตและรวมสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชีวิตในเชิงสัญลักษณ์ กายยันนครเปรียบเสมือนกับร่างกายมนุษย์ที่ทำหน้าที่เป็นที่อยู่อาศัยของจิตและพลังชีวิตทั้งปวง

2. พระยาจิตต์

ตัวแทนของจิตวิญญาณ พระยาจิตต์ซึ่งเป็นกษัตริย์ของกายยันนคร เปรียบเสมือนจิตวิญญาณหรือวิญญาณที่ทำหน้าที่ในการรับรู้ คิดนึก และกระทำการต่าง ๆ จิตนี้มีบทบาทสำคัญในการสั่งสมบุญและบาป และเป็นผู้กำหนดวิถีการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร อย่างไรก็ตาม พระยาจิตต์ไม่ได้ปกครองเมืองโดยอิสระ แต่ถูกครอบงำโดยบริวารฝ่ายอกุศลตั้งแต่เริ่มต้น

3. นางอวิชาเทวี

นางอวิชาเทวีซึ่งเป็นอัคมเหสีของพระยาจิตต์ เปรียบเสมือนอวิชาหรือความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งปวง อวิชาทำให้จิตหลงผิด เห็นผิดเป็นชอบ และยึดมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเป็นของเที่ยง ส่งผลให้เกิดความทุกข์ไม่รู้จบ

4. พระราชบิดาโมหาราช

พระราชบิดาของพระยาจิตต์ชื่อ “โมหาราช” ซึ่ง “โมหะ” หมายถึงความหลงหรือความเขลา เป็นอกุศลมูลที่ทำให้จิตมีติดบอด ไม่สามารถแยกแยะความดีและความชั่วได้

5. พระราชมารดาโลกะเทวี

ในขณะที่พระราชมารดาของพระยาจิตต์ชื่อ “นางโลกะเทวี” ซึ่งเป็นตัวแทนของความอยากได้และความติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้จิตหลงวนเวียนอยู่ในกิเลสและวัฏสงสารไม่สิ้นสุด

6. ประตู่ 9 แห่ง

กายยันนครยังมีทวาร 9 แห่ง ซึ่งเป็นช่องทางที่จิตรับรู้อารมณ์จากภายนอก และระบายสิ่งปฏิกูลออกจากร่างกาย ทวาร 9 แห่งประกอบด้วย จักขุทวาร คือ ตา 2 สำหรับการมองเห็น โสตะทวาร คือ หู 2 สำหรับการได้ยิน ฆานะทวาร คือ จมูก 2 สำหรับการได้กลิ่น มูกะทวาร คือ ปาก สำหรับการลิ้มรสและพูด สุวณณันตาทวารคือ ช่องทางปัสสาวะ และ วัจจตุ

ตตะทวาร คือ ช่องทางอุจจาระ ซึ่งทั้งหมดนี้เปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ของการเตือนให้เห็นถึงความไม่สะอาดของร่างกาย ตามหลักอสุภกรรมฐาน

7. ปราสาท 5 หลัง

เปรียบเทียบปราสาท 5 หลังในกายะนคกับขั้น 5 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่มนุษย์มักยึดมั่นว่าเป็นตัวตน โดยแต่ละปราสาทมีความหมาย ดังนี้ 1) จักขุปราสาท คือ รูปขั้นเปรียบเสมือนการเปิดหน้าต่างของบ้านเพื่อมองโลกภายนอก การมองเห็นรูปต่าง ๆ ผ่านตาคือการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่ตา เปรียบเสมือนการเปิดรับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมภายนอกเข้าสู่ตัวเรา 2) โสตาปราสาท คือ เวทนาขั้น เปรียบเสมือนการฟังเสียงเข้ามากระทบหูและทำให้เกิดความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ เปรียบเหมือนการฟังเสียงชีวิตที่มีทั้งความดีและความไม่ดีที่มีผลกระทบต่ออารมณ์ 3) ฆาณะปราสาท คือ สัญญาขั้น เปรียบเสมือนการเก็บข้อมูลที่ช่วยให้เราจำได้ในภายหลังเกี่ยวกับสิ่งที่ผ่านเข้ามาในชีวิต 4) ชิวหาปราสาท คือ สังขารขั้น เปรียบเหมือนการปรุงแต่งจิตให้ไปในทิศทางที่ต้องการ 5) กายะปราสาท คือ วิญญาณขั้น เปรียบเสมือนการควบคุมเครื่องจักรที่มีหลายส่วน การรับรู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ผ่านทวารหก ตา หู จมูก ปาก กาย และใจ การควบคุมและทำงานร่วมกันของส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เครื่องจักรทำงานได้อย่างสมบูรณ์

8. มหาเล็ก 7 คน

เปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำหน้าที่ในการดูแลและควบคุมการทำงานของเมือง ได้แก่ 1) นายผัสโส คือ ผัสสะ เปรียบเสมือนการเปิดประตูให้สิ่งต่าง ๆ เข้ามาภายในจิตใจ 2) นายสัญญา คือ สัญญา เปรียบเสมือนการทำลายความจำที่ไม่ดีให้หายไป และเก็บสิ่งที่ดีไว้ในสมอง 3) นายเวทนา คือ เวทนา เปรียบเสมือนการรับรู้สัมผัสที่ช่วยให้เรารู้ว่าเรากำลังรู้สึกอย่างไร 4) นายเจตนา คือ เจตนา เปรียบเสมือนการตั้งเป้าหมายในการเดินทางชีวิต 5) นายเอกคตา คือ เอกัคคตา เปรียบเสมือนการรักษาจุดมุ่งหมายเดียวที่ชัดเจน 6) นายชีวิตินทรี คือ ชีวิตินทรี เปรียบเสมือนพลังงานที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิต 7) นายมนัสสกาโล คือ มนสิการ เปรียบเสมือนการตั้งใจมองสิ่งต่าง ๆ ด้วยความใส่ใจ

9. โปรทิต 3 คน

เปรียบเทียบผู้ให้คำปรึกษาที่สำคัญในการตัดสินใจชีวิต ได้แก่ 1) วิตกโก คือ วิตก เปรียบเสมือนการพิจารณาข้อดีข้อเสียก่อนการตัดสินใจ 2) วิจาเร คือ วิจาร เปรียบเสมือนการไตร่ตรองในข้อมูลที่ได้รับ 3) อธิโมกโข คือ อธิโมกโข เปรียบเสมือนการลงมือทำตามคำตัดสินใจอย่างมั่นใจ

10. พระมูล 3 พระองค์

เปรียบเสมือนการฝึกฝนตัวเองเพื่อเตรียมพร้อมในการทำสิ่งที่ดี ได้แก่ 1) พระปิติ คือ ปิติ เปรียบเสมือนความพึงพอใจในการทำสิ่งดี 2) พระสันติ คือ สันติ เปรียบเสมือนความสงบระงับใจ 3) พระวิริยะ คือ วิริยะ เปรียบเสมือนความพยายามที่ไม่หยุดยั้งเพื่อบรรลุเป้าหมาย

11. อัคคมหาเสนาบดี 20 คน

กายะนครยังมีอัคคมหาเสนาบดี 20 คน ที่พระยาจิตต์ตั้งไว้เป็นหูเป็นตา เป็นผู้เปรียบเสมือน “ธรรมฝ่ายดี” หรือโสภณเจตสิก ที่ช่วยในการเจริญกุศลและป้องกันอกุศล ได้แก่

1. พระยาสัทธา คือ ความเชื่อ เปรียบเสมือนการปลูกต้นไม้ที่มีรากฐานแข็งแรง เพราะความเชื่อที่มั่นคงในกรรมและผลของกรรมทำให้ชีวิตเติบโตในทิศทางที่ดี
2. พระสติ คือ ความระลึกได้ เปรียบเสมือนการตั้งใจเดินทางในเส้นทางที่มีแสงสว่างนำทาง เพราะสติทำให้เราระลึกถึงสิ่งที่เคยรู้และไม่หลงลืมไปจากทางที่ถูกต้อง
3. สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต เปรียบเสมือนการทำให้กระจกใสสะท้อนภาพได้อย่างชัดเจน เพราะสมาธิทำให้จิตใจสงบและมองเห็นความจริงได้อย่างชัดเจน
4. พระยาหิริ คือ ความละอายต่อบาป เปรียบเสมือนการมีבודดีการ์ดที่คอยปกป้องไม่ให้เราทำสิ่งไม่ดี เพราะความละอายช่วยให้เราหลีกเลี่ยงการกระทำที่ผิด
5. พระยาโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวบาป เปรียบเสมือนการมีเข็มทิศที่คอยชี้ให้เราหลีกเลี่ยงทางที่อันตราย ความเกรงกลัวบาปทำให้เรามีความระมัดระวังในการกระทำ
6. โอลโลเก คือ ไม่มีโลภะ เปรียบเสมือนการมีบ้านที่สะอาดและปลอดภัยจากสิ่งสกปรก เพราะความไม่โลภทำให้จิตใจสงบและไม่ยึดติดในสิ่งที่ไม่ใช่ของเรา
7. พระยาโทสะ คือ ไม่มีโทสะ เปรียบเสมือนการมีน้ำในสระที่สงบ ไม่มีคลื่นลมมารบกวน เพราะความไม่โกรธทำให้จิตใจสงบและไม่ถูกกระทบจากอารมณ์รุนแรง
8. พระยาโมโห คือ ไม่มีโมหะ เปรียบเสมือนการมองโลกในมุมที่ชัดเจนไม่เบี่ยงเบน เพราะความไม่หลงผิดทำให้เราเห็นเหตุผลและความจริงอย่างชัดเจน
9. พระยากายปัสนัทธิ คือ มีกายสงบ เปรียบเสมือนการมีเครื่องจักรที่ทำงานได้ราบรื่นและไม่มีการสะดุด เพราะกายที่สงบทำให้เราทำกิจกรรมฝ่ายธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
10. พระยาจิตตปัสนัทธิ คือ มีจิตสงบ เปรียบเสมือนการมีน้ำในบ่อที่ใสและสงบ ไม่มีคลื่น เพราะจิตที่สงบทำให้การฝึกปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างเรียบร้อย
11. กายลหุตา คือ มีกายเบา เปรียบเสมือนการใช้เครื่องมือที่มีน้ำหนักเบาและสะดวกในการใช้งาน เพราะกายเบาทำให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมฝ่ายธรรมได้ง่ายและคล่องตัว
12. จิตตรหุตา คือ มีจิตเบา เปรียบเสมือนการมีจิตที่ปรับตัวได้ง่าย เพราะจิตที่เบาจะช่วยให้สามารถปรับตัวต่อการเจริญธรรมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างรวดเร็ว
13. กายกัมมภาตา คือ กายคล่องตัว เปรียบเสมือนเครื่องจักรที่เคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่ว เพราะกายที่คล่องตัวช่วยให้เราทำกิจกรรม

ต่าง ๆ ที่ได้โดยไม่มีอุปสรรคจากความเฉื่อยชา 14. จิตกัมมภาตา คือ จิตคล่องแคล่ว เปรียบเสมือนการคิดและพิจารณาที่รวดเร็วและแม่นยำ เพราะจิตที่คล่องแคล่ว ทำให้สามารถพิจารณาและปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ 15. พระยากายปคุญญตา คือ มีกายควรแก่ธรรม เปรียบเสมือนเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการทำงาน เพราะกายที่เหมาะสมทำให้การปฏิบัติธรรมสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ 16. จิตตปคุญญตา คือ มีจิตควรแก่ธรรม เปรียบเสมือนคนที่มีจิตใจที่พร้อมจะเรียนรู้และฝึกฝน เพราะจิตที่มีคุณสมบัติเหมาะสมจะสามารถเจริญธรรมได้อย่างต่อเนื่อง 17. พระยากายมุตตา คือ มีกายอ่อนโยน เปรียบเสมือนการมีมือที่อ่อนนุ่มและไม่ทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ เพราะกายอ่อนโยนช่วยให้เรารับธรรมะได้ง่ายและอ่อนน้อม 18. จิตตมุตตา คือ มีจิตอ่อนโยน เปรียบเสมือนจิตที่เปิดกว้างและพร้อมที่จะรับสิ่งดี ๆ เพราะจิตที่อ่อนโยนจะช่วยให้สามารถรับธรรมะได้อย่างเต็มที่ 19. กายอุชุกตา คือ มีกายซื่อตรง เปรียบเสมือนการมีท่าทางที่ตรงไปตรงมาและไม่มีความหลอกลวง เพราะกายที่ซื่อตรงสะท้อนถึงความจริงและความโปร่งใสในการปฏิบัติธรรม 20. พระยาจิตตอุชุกตา คือ มีจิตซื่อตรง เปรียบเสมือนการมีจิตใจที่แน่วแน่และไม่ถูกหักเห เพราะจิตที่ซื่อตรงจะช่วยให้เรามีความมั่นคงในการปฏิบัติธรรมและในชีวิตประจำวัน

12. ขุนนางเชื้อพระวงศ์ 14 คน

พระยาจิตต์ได้ตั้งขุนนางเหล่านี้ไว้เป็นที่ไว้วางใจ ซึ่งล้วนเป็นตัวแทนของ “อกุศลเจตสิก” หรือกิเลสที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ได้แก่ 1. ขุนโลภะ เป็นผู้มีความโลภ เห็นแก่ได้ ยึดติดในลาภสักการะและวัตถุ เป็นกิเลสฝ่ายตัณหา ทำให้คนติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ 2. ขุนโทสะ เป็นผู้ที่มีใจดุร้าย เหมือนงูเห่า เป็นสัญลักษณ์ของความโกรธ เคียดแค้น ไม่พอใจ ทำให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่น 3. ขุนโมหะ เป็นผู้หลงผิด หลงทาง มัวเมาในโลก ไม่รู้จักผิดชอบ เป็นกิเลสฝ่ายโมหะที่ปิดบังปัญญา 4. ขุนอหิริกัง เป็นผู้ไม่มีความละอายต่อบาป ไม่รู้สึกผิดเมื่อทำชั่ว เป็นการขาดหิริธรรม 5. ขุนอนตัมปะ เป็นผู้ไม่เกรงกลัวต่อบาป ไม่มีโอตตัมปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลกรรมและศีลธรรม 6. ขุนทวิภูติ เป็นผู้ยึดถือความเห็นผิด เชื่อมั่นในความเข้าใจของตนเอง โดยไม่ฟังเหตุผลหรือธรรมะที่ถูกต้อง 7. ขุนวิกิจจนา เป็นผู้สงสัยลังเลในธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่มั่นใจในกรรมและผลของกรรม 8. ขุนสัลลภัตตาปาลมาส เป็นผู้เฉื่อยชา ละเลย ไม่สนใจในการทำกุศลกรรม เป็นลักษณะของความเกียจคร้าน 9. ขุนกุกกัจะ เป็นผู้ฟุ้งซ่าน มีจิตใจร่าคาญ วอกแวก ไม่ตั้งมั่นในธรรมะ 10. ขุนอุทระจะ เป็นผู้ที่มีจิตใจดิ้นรน ผูกพันในโลกธรรม เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เหมือนหินที่ผูกพันอยู่ในน้ำ 11. ขุนฐินะ เป็นผู้ที่มีความหดหู่ ท้อแท้ หดหู่ 12. ขุนมิทระ เป็นผู้มีความง่วงเหงา เชื่องซึม ขาดความกระตือรือร้น เป็นอุปกิเลสขัดขวางสมาธิ 13. ขุนมะจิริยะ เป็นผู้มีความถึ ไม่อยากยกย่องแบ่ง

สิ่งของของตัวให้คนอื่น 14. ขุนมาน เป็นผู้ถือตัว ถือดี ยกตนข่มผู้อื่น ไม่ยอมรับฟังผู้อื่น เป็นกิเลสแห่งมานะ ขุนนางเหล่านี้เป็นสิ่งที่พระยาจิตต์ไวใจและเป็นเหตุแห่งความทุกข์ ทำให้จิตไม่สามารถเห็นธรรมตามความเป็นจริง

13. ทหารเอก 4 คน

ของพระยามัจจุราช ได้แก่ 1. ชาติ “การเกิด” ทหารคนแรกที่ถูกส่งมา “ชาติ” ดูเหมือนจะไม่เป็นพิษเป็นภัย แต่แท้จริงแล้วการเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของความทุกข์และการเสื่อมสลายทั้งปวง ชาติดาหานเข้ามาทำความสนิทสนมและสร้างความไว้น้ำใจกับชาวเมือง และชักชวนให้เมือง “ร่างกาย” เจริญเติบโตขึ้นทุกวัน 2. ชรา “ความแก่” เมื่อชาติดาหานสร้างความพร้อมแล้ว พระยามัจจุราชก็ส่งทหาร “ชรา” เข้ามา ชราดาหานเข้ามาทำงานร่วมกับชาติดาหาน ทำให้เมืองค่อย ๆ “เก่าต่ำสุดไปทุกวันทุกคืน” ที่ไม่หักก็ให้หัก ที่ไม่ทะลายก็ให้ทะลาย ที่ที่ดีก็ให้หย่อนยานเล้าหมอง “เสียวิณะรูปรางสมแห่งพระนคร” ซึ่งเปรียบได้กับการแก่ชราของร่างกายที่เสื่อมโทรมลงตามกาลเวลา 3. พยาธิ “ความเจ็บป่วย” เมื่อเห็นว่าเมือง “ร่างกาย” ประมาทและเสื่อมโทรมลงมากแล้ว พระยามัจจุราชก็ส่งทหาร “พยาธิ” ผู้ร้ายกาจพร้อมบริวาร สันนะวุตติโลม 96 จำพวก “โรคภัยไข้เจ็บ 96 ประการ” เข้ามาโจมตีเมือง พยาธิดาหานทำลายประตูเมืองและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้คนในเมืองเจ็บปวดและไม่สามารถเข้าออกได้ตามปกติ พระยาจิตต์ต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานอย่างหนัก 4. มรณะ “ความตาย” เมื่อพยาธิดาหานทำหน้าที่จนถึงที่สุด พระยามัจจุราชก็ส่งทหาร “มรณะ” เข้ามาเพื่อยับเอาตัวพระยาจิตต์ “จิต” ออกจากกายะนคร “ร่างกาย” กายะนครที่เคยรุ่งเรืองก็กลายเป็นของว่างเปล่า สูญสิ้นไป เปรียบเสมือนร่างกายที่ไร้วิญญาณก็ต้องเนาเปื่อยผุพังไปในที่สุด

14. พระภิกษุ 3 รูป

ผู้ประกาศไตรลักษณ์ พระภิกษุ 3 รูป ผู้ประกาศไตรลักษณ์ ในขณะที่เมืองกายะนครถูกรุกรานโดยกองทัพมัจจุราช มี “ภิกษุ 3 พระองค์” คอยเข้ามาตักเตือนและสั่งสอนพระยาจิตต์อยู่เสมอ ภิกษุ 3 พระองค์ คือ 1. พระอนิจจัง เข้ามาเตือนเมื่อเมืองแก่ชราและเห็นว่าพระยาจิตต์ยังประมาทหลงอยู่กับนางอวิชชาเทวี ชี้ให้เห็นว่าเมืองนี้ไม่เที่ยง ไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้นาน 2. พระทุกขัง เข้ามาเตือนเมื่อเมืองถูกพยาธิดาหานทำลาย แสดงให้เห็นว่าเมืองนี้เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ 3. พระอนัตตา แม้ไม่ปรากฏบทบาทเด่นชัดเท่าสององค์แรกในการเตือนในสถานการณ์เฉพาะเจาะจง แต่ถูกกล่าวถึงเป็นหนึ่งในภิกษุ 3 องค์ ย่อมเป็นผู้สอนให้เห็นว่ากายและจิตนี้ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ดังที่พระยาจิตต์ไม่สามารถต่อสู้กับกองทัพมัจจุราชได้

15. วัฏสงสารและการแสวงหาทางพ้นทุกข์

หลังจากที่พระยาจิตต์ถูกขับออกจากกายะนคร “ตาย” ก็ถูกพระยามัจจุราชขับไล่ไม่ให้มีที่อยู่ พระยาจิตต์จึงต้องไปสร้าง “เมืองกายะนคร” ขึ้นใหม่เรื่อย ๆ เพื่อเป็นที่อาศัย แต่ทุกครั้งสร้างใหม่ พระยามัจจุราชก็จะส่งทหารมาเบียดเบียนทำลายอีก การกระทำนี้สะท้อนถึงการเวียนว่ายตายเกิดใน “วัฏสงสาร” ที่พระยาจิตต์ “จิต” ต้องเผชิญความทุกข์เวียนตายเวียนเกิดหลายภพหลายชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การหันเข้าหาธรรมะ เมื่อพระยาจิตต์เผชิญความทุกข์อย่างแสนสาหัสและไม่สามารถหาทางพ้นไปได้ด้วยตนเอง ก็เริ่มรำพึงในใจว่า “จักคิดตั้งชื่อชาจักคือพล้นจากมือแห่งพระยามัจจุราชได้ชาติอันแล้ว” จึงตัดสินใจส่งมหาเล็ก ไปอาราธนาพระภิกษุ 3 รูป “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” พระมูล 3 พระองค์ และโปรหิต 3 คน มาเพื่อขอคำปรึกษาในการหลุดพ้นจากอำนาจของพระยามัจจุราช

ปัญญาและสมาธิ กุญแจสู่การหลุดพ้น ในที่ประชุม ได้มีคำแนะนำแก่พระยาจิตต์ว่า “จงส่งคนไปอาราธนา พระสังฆราชเจ้าทั้งสอง คือ พระปัญญทริย์ และพระมหาอินทรี ซึ่งท่านทั้งสองนี้ได้รับการยกย่องว่ามีคุณธรรมสูงยิ่ง โดยเฉพาะพระมหาธิ ที่ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเพียบพร้อม” คำว่า “สมเด็จ” ที่ปรากฏในที่นี้ หมายถึง ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่จะเกิดขึ้นจากการมี “ปัญญา” และ “สมาธิ” เข้ามาในจิตใจของข้อความนี้คือ การจะบรรลุเป้าหมายใด ๆ โดยเฉพาะการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร จำเป็นต้องมี ปัญญา คือ ความรู้แจ้งเห็นจริง และ สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแน่วแน่ของจิต หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ไม่อาจประสบความสำเร็จได้

จุดมุ่งหมายสูงสุด พระนิพพาน ธรรมเทศนาในเรื่อง “กายะนคร” ชี้ให้เห็นว่า “พระนิพพานนี้ ถ้าไม่ได้ตั้งจิตปรารถนาไว้ ก็จะไปไม่ถึง ดังนั้น ควรทำความดีและสร้างกุศลอยู่เสมอ พร้อมทั้งตั้งความปรารถนาไว้ว่า นิพพานจงเป็นเหตุให้สำเร็จแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด” สื่อให้เห็นว่า พระนิพพาน คือ เป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม เป็นภาวะแห่งความสงบสุขที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง การจะเข้าถึงพระนิพพานได้ ต้องอาศัยทั้งการตั้งจิตปรารถนาอย่างจริงใจ และการทำความดีอย่างสม่ำเสมอ

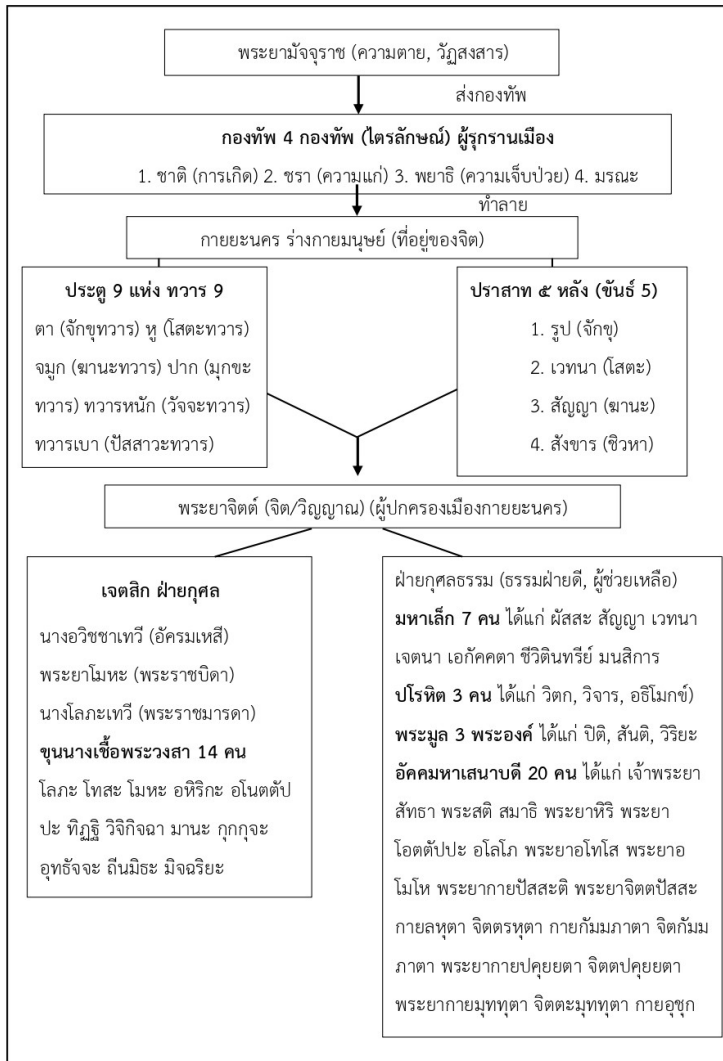
ตัวละคร/สิ่งต่าง ๆ	อุปมาอุปไมย	ความหมายเชิงสัญลักษณ์
1. กายย่นคร	ร่างกายมนุษย์	ที่อยู่อาศัยของจิตและพลังชีวิตทั้งหมด
2. พระยาจิตต์	จิตวิญญาณ หรือ วิญญาณ	ทำหน้าที่รับรู้ คิดนึก และกระทำสิ่งต่าง ๆ
3. นางอวิชาเทวี	เปรียบเสมือน อวิชา หรือ ความไม่รู้ แจ้งในอริยสัจ 4	รากเหง้าของกิเลสที่ทำให้จิตหลงผิดและ เห็นผิดเป็นชอบ
4. พระราชบิดาโมหะราช	ความหลง หรือ ความเขลา	ทำให้จิตไม่สามารถแยกแยะความดีและความ ชั่ว
5. พระราชมารดาโลภะเทวี	ความอยากได้ หรือ ความติดใจใน อารมณ์	ทำให้จิตหลงวนเวียนในกิเลสและ วิถีสงสาร
6. ประตุนิเวศนคร 9 แห่ง	ช่องทางที่จิตรับรู้อารมณ์จาก ภายนอกและระบายสิ่งปฏิญออก	ช่องทางรับรู้และระบายอารมณ์ เช่น ตา หู จมูก ปาก ฯลฯ
7. ปราสาท 5 หลัง	องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์	รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และการรับรู้จิต
8. มหาเล็ก 7 คน	องค์ประกอบที่ร่วมกันดูแลและ ควบคุมการทำงาน	การรับรู้ การตั้งเป้าหมาย การพิจารณา และการดำเนินการ
9. โปรทิต 3 คน	ผู้ให้คำปรึกษา ในการตัดสินใจชีวิต	การพิจารณาข้อดีข้อเสีย การไตร่ตรอง ข้อมูล และการลงมือทำตามคำตัดสินใจ
10. พระมุล 3 พระองค์	การฝึกฝนตัวเอง	ความพึงพอใจในการทำ, ความสงบระงับ ใจ และความพยายามไม่หยุดยั้ง
11. อัคมหาเสนาบดี 20 คน	ธรรมฝ่ายดี	ช่วยในการเจริญกุศลและป้องกันอกุศล เช่น ความเชื่อ ความระลึกได้ ความตั้งมั่น
12. ขุนนางเชื้อพระวงศ์ 14 คน	อกุศลเจตสิก	กิเลสที่ทำให้จิตเศร้าหมอง เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความขี้เกียจ ฯลฯ
13. ทหารเอก 4 คนของพระ ยามัจจุราช	การเกิด ความแก่ ความเจ็บป่วย และความตาย	การเสื่อมสลายของร่างกายและจิตที่เกิด จากการเกิดแก่เจ็บตาย
14. พระภิกษุ 3 รูป	ผู้ประกาศไตรลักษณ์	การเตือนให้เห็นว่าทุกสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง
15. วิถีสงสารและการแสวงหา ทางพ้นทุกข์	การเวียนว่ายตายเกิด	การเผชิญความทุกข์และการแสวงหาทาง พ้นทุกข์จากการเจริญธรรม

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ธรรมบาลานเรื่อง “กายย่นคร” สะท้อนให้เห็นถึงความลึกซึ้งของหลักธรรมที่สอดแทรกอยู่ในบทเรียนและอุปมานิทศนต่าง ๆ ที่ใช้ในการถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ องค์ความรู้นี้ไม่เพียงแต่เป็นการสืบทอดความรู้โบราณเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในธรรมชาติของจิตใจ ร่างกาย และการเผชิญกับทุกข์ ความไม่เที่ยง รวมถึงแนวทางการพัฒนาปัญญาและสมาธิอย่างครบถ้วน ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมและเอกสาร

โบราณเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการเปิดประตูสู่ภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงอดีตและปัจจุบันอย่างกลมกลืน ดังแผนภาพองค์ความใหม่ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กายะนคร ในคัมภีร์ไบลานสะท้อนหลักธรรมสำคัญ
ในพระพุทธศาสนา

จากแผนภาพที่ 1 กายะนคร ในคัมภีร์ไบลานสะท้อนหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความไม่เที่ยงของชีวิตและการทำงานของจิตใจ โดย พระยามัจจุราช เป็นตัวแทน

ของความตายและวิถีสงสารที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ขณะที่ กองทัพไตรลักษณ์ แสดงถึงความเสื่อมสลายของสังขาร ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ไม่เที่ยงของชีวิต ทั้งนี้ กายะนคร และ ปราสาทชั้นที่ 5 เปรียบเสมือนร่างกายและองค์ประกอบของชีวิตที่เป็น อนัตตา หรือไม่มีตัวตนที่ถาวรและไม่ควรยึดถือ พระยาจิตต์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการรับรู้และการกระทำ เปรียบเสมือนจิตใจที่ต้องต่อสู้กับ ฝ่ายอกุศลธรรม หรือกิเลสที่ทำให้จิตหลงผิด ในขณะที่ ฝ่ายกุศลธรรม ช่วยชี้นำจิตให้เจริญและบรรลุความหลุดพ้น การสู้กับกิเลสและการพัฒนาในด้านกุศลธรรมจึงเป็นหนทางที่นำไปสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมและชีวิตมนุษย์ แผนผังนี้เป็นการถ่ายทอดความรู้เชิงเปรียบเทียบที่ช่วยให้เข้าใจถึงธรรมชาติของชีวิตและจิตใจ และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการตระหนักรู้ใน ไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง ทุกข์ และอนัตตา รวมถึงการพัฒนากุศลธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์และการเข้าถึงพระนิพพาน

สรุป

ธรรมล้ำนาเรื่อง “กายะนคร” เป็นการใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบร่างกายของมนุษย์กับเมืองกายะนคร เพื่อสื่อถึงหลักพระธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น กายะนครเป็นที่อยู่อาศัยของจิตและส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จิตเป็นผู้ปกครอง ข้าราชการบริหารเป็นเจตสิก และกิเลสเป็นผู้รุกราน นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบองค์ประกอบต่างๆ ของร่างกายกับชั้นที่ 5 และเจตสิกต่างๆ ซึ่งช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างร่างกายและธรรมที่ต้องพิจารณาเพื่อบรรลุธรรม การเปรียบเทียบนี้สะท้อนถึงการพิจารณากายตามความเป็นจริงเพื่อลดกิเลสและหลุดพ้นจากวิถีสงสารจนถึงการบรรลุพระนิพพาน

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ วิเชียรเขียว. (2556). คัมภีร์ใบลานล้ำนา. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 38(2), 114.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2530). *การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน*. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ.
- ฉลาด บุญลอย. (2506). *ประวัติวรรณคดีบาลีตอน 2*. พระนคร: เลียงเชียงจงเจริญ.
- ชูศักดิ์ ทิพย์เกษตร. (2540). *พระพุทธเจ้า สอนอะไร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรเจิด ขวลิตรเรืองฤทธิ์. (2562). การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานเพื่อวินิจฉัยคำต่างในพระไตรปิฎก: กรณีศึกษาจากสุสุตตแห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย. *วารสารธรรมธारा*, 5(1), 132.

- พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปฎิโย (การ์ตัน) และคณะ. (2568). “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ”. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 132.
- พระมหาสุชาติย์ อาภาภิโร (อบอ่อน). (2548). *การศึกษาของคัมภีร์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพ็ญพักตร์ ลิ้มศิริพัฒน์. (2525). *อักษรธรรมอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภูมิ มีสบาย และคณะ. (2552). *การศึกษาวรรณกรรมล้านนาและคัมภีร์ใบลาน*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิลา วีรวงส์. (2540). *ประวัติศาสตร์ลาว*. (สมหมาย, เปรมจิตต์, แปล). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2528). *วรรณกรรมล้านนา*. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.